

DE LAND- EN ZOETWATERMOLLUSKEN VAN SCHIERMONNIKOOG INVENTARISATIE IN HET KADER VAN HET ATLASPROJECT NEDERLANDSE MOLLUSKEN

Sylvia van Leeuwen

The land and fresh water molluscs of Schiermonnikoog. Inventory for the Atlasproject for Dutch molluscs.

The first part is a report of the fieldtrip, which was organised by the NMV and the Atlasproject in August, 2003. In the second part a list of species recently found on the island is given. This list also includes data from several other collecting activities on the island between 2001 and 2003. The current list is compared with the list of species given by Visser (1974).

Over de land- en zoetwatermollusken van Schiermonnikoog is vrij weinig gepubliceerd. De vorige excursie van de Nederlandse Malacologische Vereniging naar het eiland vond tot mijn verbazing plaats in 1950 (Schuitema, 1950). In 1956 schreef Van Benthem Jutting een artikel over de mollusken van de waddeneilanden, waarbij ze over Schiermonnikoog vermeldde dat zij op dit eiland geen eigen veldwerk heeft gedaan, maar voor de volledigheid vermeldt wat haar in handen is gekomen. Dit waren 25 soorten. In 1959 maakte Vader nog melding van enige aanvullende waarnemingen. Weer 15 jaar later publiceerde Visser een artikel waarin hij de land- en zoetwatermollusken van de waddeneilanden tot en met 1972 vergeleek (Visser, 1974). In dit artikel vermeldt hij 41 soorten van Schiermonnikoog en tekent daarbij aan dat verdere gegevens over de mate van voorkomen onbekend zijn. Daarna was het meer dan een kwart eeuw stil over de niet-mariene mollusken van dit eiland. Ook het databestand van het Atlasproject Nederlandse Mollusken ontving sindsdien een beperkt aantal meldingen van Schiermonnikoog. Hoog tijd dus om eens te kijken hoe het er nu met de mollusken gesteld is.

Van 15 tot en met 17 augustus 2003 vond een inventarisatie-excursie plaats van het Atlasproject Nederlandse Mollusken in samenwerking met de Nederlandse Malacologische Vereniging. Er namen elf mensen aan deel: David Baron (alleen zaterdag), Ramon van Dijk (alleen zaterdag), Rykel de Bruyne, Bram van der Bijl, Bert en Anneke Jansen, Sylvia van Leeuwen, Tello Neckheim, Thijs de Boer (alleen eendenkooi en museum), Hanny Reneman en Herman Roode. Na een verslag van de excursie volgt een lijst van de soorten die recent op Schiermonnikoog zijn waargenomen. Hierin zijn ook gegevens van een aantal andere veldwerkactiviteiten verwerkt. Deze worden vergeleken met de lijst van Visser (1974). Schelpen van het Noordzeestrand blijven in dit artikel buiten beschouwing.

Verslag van de excursie

Na aankomst op het eiland op vrijdag was het al snel duidelijk dat het eiland na de uitzonderlijk warme en droge zomer van 2003 sterk uitgedroogd was. In een natte duinvallei (Mossenglop) waar ik in augustus 2002 moeite had het water onder de rand van mijn laarzen te houden was nu geen druppel water te bekennen. Ook in de plassen en poeltjes in de duinen stond veel minder water dan normaal. Bij het zoeken naar landslakken was

dit natuurlijk geen voordeel. Het verzamelen van zoetwaterslakken ging juist gemakkelijker: door de droogte hadden nogal wat zoetwaterslakken het loodje gelegd, zodat we op veel plaatsen eenvoudig lege huisjes konden verzamelen.

De volgende dag zou de excursie om 9 uur vertrekken, maar om 6.30 uur zat iedereen al aan de ontbijttafel. Zo waren we al vroeg op pad. Deze zaterdag bezochten we een groot aantal locaties op de westelijke helft van het eiland. Ons eerste excursiedoel was de oude Kooiplas. Hier huist misschien wel de bijzonderste soort van het eiland, de Gladde schijfhoren (*Gyraulus laevis*), en deze werd in redelijke aantallen levend gevonden. Twee andere bijzondere soorten die we hier vonden zijn de Dwerg-korfslak (*Vertigo pygmaea*) en de Dikke korfslak (*Vertigo antivertigo*). Bert Jansen had de eer deze piepkleine slakjes als eerste te ontdekken. Ook vonden we vrij grote aantallen Oorvormige poelslak (*Radix auricularia*), die nog niet eerder van het eiland gemeld was. In 2001 en 2002 had ik de oude Kooiplas ook bemonsterd maar deze soort niet aangetroffen.

Onderweg naar het bos langs de Reddingweg maakten we een korte stop bij de sloot langs het weerstation van de VU. Hier had ik het jaar ervoor de Slaapslak (*Aplexa hypnorum*) gevonden. Helaas stond deze toch vrij diepe sloot nu volledig droog, en van *Aplexa* geen spoor. Verder naar de Reddingweg dus. Het zuidelijke deel van dit onverharde pad loopt door een berkenbos met vochtige delen. We vonden er diverse soorten naaktslakken, waaronder de Grauwe wegslak (*Arion circumscriptus*) en de Bruine wegslak (*Arion subfuscus*), die ondanks zijn naam een prachtige gele tekening heeft. Ook vond ik een ex. van *Euconulus fulvus*. Na een boom met rijpe appels van zijn last te hebben verlicht reden we langs de Reddingweg verder in noordelijke richting, om te stoppen bij een rietmoeras. Hieruit werden onder meer erwtenmossels (*Pisidium casertanum*) gepeuterd. Op dit punt voegden David Baron en zijn neef Ramon zich bij de excursie.

De volgende stop was een drooggevalen wilgenbos langs de Prins Bernardweg. Aan de bodem was duidelijk te zien dat hier normaal water stond en dat bleek ook uit de vondsten. Grote aantallen lege huisjes van *Aplexa hypnorum*, *Stagnicola palustris* en *Anisus leucostomus*. Leuk was de vondst van enkele kokers van kokerjuffers, die fraai beplakt waren met huisjes van

deze laatste soort (zie fig. 1).



fig. 1. Kokerjufferhuisje beplakt met huisjes van *Anisus leucostomus*

Langs het Bospad bezochten we nog een vochtige duinvallei en het naastgelegen bos. We zochten er onder andere naar Korfslakjes (*Vertigo*'s) maar dat wilde niet zo lukken. Tot David er tijdens de lunchpauze toch één vond: en wel op de rand van zijn schoen (*Vertigo antivertigo*). Prompt werden de andere schoeisels ook zorgvuldig geïnspecteerd, maar zonder succes. Ook de plek waar David voor de lunch had gezocht werd nogmaals uitgepluisd, en daarbij kwamen inderdaad nog enkele van deze slakjes tevoorschijn.

De middag begon met een bezoek aan de Eendenkooi. Nadat we de bedrijvigheid bij de zwaluwnestjes aan de Kooiboerderij hadden bewonderd kregen we een korte toelichting van de beheerder van de kooi, de heer Talsma. De eendenkooi was tot 1959 in gebruik als vangkooi en raakte daarna in verval. In 1989 werd de kooi geheel gerestaureerd. De vijver werd uitgegraven, de vangpijpen hersteld en nieuwe rietschermen geplaatst. De kooi wordt nu voornamelijk gebruikt om eenden te vangen om ze te ringen. Naast gewone wilde eenden komen er kraakeenden, bergeenden, pijlstaarten, enz. "Maar de soepeenden mogen er uit gehaald worden, dus daarvan verdwijnt er nog wel eens eentje in de pan." Om de eenden niet te verstoren mochten we niet monstren in de centrale vijver. We waren benieuwd of hier de grote zoetwatermossels (*Anodonta spec*) zouden leven, maar de heer Talsma verzekerde ons dat hij dergelijke grote schelpen bij het uitbaggeren van de kooivijver nooit had gezien.

Onderweg naar de kooi haalden we ook nog onze zeven door de grote tuinvijver van de familie Talsma. Daar was de Puntige blaashoren (*Physella acuta*) de meest opvallende soort, omdat we die verder op het eiland nergens vonden. In de vangpijpen van de kooi vonden we tot onze verrassing geheel geen mollusken, maar uit de houtsingel en greppel eromheen kwamen verschillende soorten landslakken tevoorschijn, zoals de huisjess-

lakken *Oxychilus cellarius*, *Aegopinella nitidula*, *Vitrina pellucida* en de naaktslakken *Arion intermedius* en *A. subfuscus*.

Omdat we zo vroeg waren begonnen, was er nog tijd over voor een nieuwe locatie. We besloten naar de Westerkwelder en de Westerplas te gaan. Onderweg probeerden we nog wat zoetwaterslakken te vangen in de dijksloot achter de waddijk, maar daar zat erg weinig in. De vermoedheid sloeg toch wat toe, en we besloten op de waddijk bij de Westerkwelder een uitgebreidere pauze te houden. Het uitzicht over het wad was schitterend. Een deel van de groep hield het pauzeren desondanks niet lang vol en ging al snel de Westerkwelder op, op zoek naar Muizenootjes (*Ovatella myosotis*). Die werden er inderdaad gevonden, al waren het er niet zo veel. Ze kropen rond in de modderige bodem onder een dichte vegetatie van vooral Zeebies en Zeeaster. Langs de rand van de kwelder was de typerende kweldervegetatie van Zeekraal, Lamsoor en Zeealsem bespikkeld met duizenden levende Wadslakjes (*Peringia ulvae*). Aan de andere kant van de waddijk ligt de Westerplas, een vrij grote duinplas met zoet water dat omzoomd is door een brede rietkraag. Langs de rand van de Westerplas vonden we onder meer een aantal leuke kleine landslakjes (*Vertigo antivertigo*, *Carychium minimum*, *Vallonia pulchella*). In een grondmonster vond Tello nog een ex. van de Langwerpige barnsteenslak (*Succinea oblonga*). Buiten ons "vakgebied" maar erg verrassend waren maar liefst 18 kleine zilverreigers op het eiland in de plas. Omdat we deze bijzondere vogels niet wilden verstoren hebben we ons plan om door het riet heen in de plas te gaan monstren maar laten varen.



fig. 2. Bezoek aan "Paal 14"

Thijs de Boer had ons uitgenodigd om 's middags na sluitingstijd een bezoek te brengen aan zijn pas geopende schelpenmuseum "Paal 14". Uiteraard hebben we dat gedaan en we keken onze ogen uit. Thijs de Boer heeft een enorme collectie mariene schelpen uit vele delen van de wereld. In het museum zijn circa 1500 soorten uitgesteld in acht grote vitrines. De expositie geeft zo een mooi beeld van de enorme variatie aan schelpen. Alles is door Thijs en zijn familie zelf

verzameld. De eerste vitrine geeft uitleg over de bouw en levenswijze van weekdieren. Heel toepasselijk zijn drie vitrines speciaal gewijd aan de schelpen en andere zeebeesten van Schiermonnikoog. Er is veel zorg besteed aan informatieve teksten. Het museum is voor bezoekers geopend. U kunt het vinden aan de westkant van het dorp, adres Martjeland 14 (zie fig. 2).

Na een lange excursiedag fietsten we terug naar ons onderkomen, de Herdershut. U kunt zich voorstellen dat de nasmaaltijd die Bert en Anneke Jansen voor ons bereidden zeer goed smaakte.

Toen de "natte kranten methode" ter sprake kwam nam Hanny het initiatief die uit te proberen. In het gras rond de Herdershut en in de houtwal rond het terrein werden natte kranten uitgespreid. Het idee is dat slakken graag zo'n vochtige plek opzoeken en zo gemakkelijker te vinden zijn. De volgende ochtend keken we vol spanning wat er onder de kranten zat. En jawel, het waren er niet veel maar er zaten wat naaktslakjes (*Deroceras laeve*, *D. reticulatum* en *Arion rufus*) onder. De belangrijkste conclusie was dat de Volkskrant in de houtwal beter door de slakjes gelezen werd dan de NRC in het gras.

Zondags was de oostelijke helft van het eiland aan de beurt, op zoek naar soorten van de kwelder en brak water. Op het Kobbeduin hebben we kort naar land-slakken gezocht in een bosje van Vlier en brandnetels. Dat was niet echt aangenaam vertoeven, dus besloten Tello en Sylvia een grondmonster mee te nemen. Thuis bleken daar inderdaad een aantal landslakjes in te zitten, waaronder twee soorten Jachthorenslakjes: *Vallonia costata* en *V. excentrica*. Voorbij het Kobbeduin volgt een kilometers lange kwelder/ strandvlakte die doorsneden wordt door 4 grote en enkele kleine slenken. Langs de noordrand wordt de kwelder van het Noordzeestrand gescheiden door een stuifdijk die ononderbroken doorloopt tot paal 10. Langs de derde slenk vonden we grote aantallen levende Muizenootjes (*Ovatella myosotis*). Vlak langs de oever onder een vegetatie van Zoutmelde en Zeealsem waren de slakjes wat kleiner dan een stukje verderop onder het Slijkgras. In een strooiselvloedlijn iets verderop vonden we grote aantallen dode Muizenootjes en Herman vond ook een ex. van het Mostonnetje (*Pupilla muscorum*). In de richting van de tweede slenk liepen we naar de rand van het wad, om de Schorreslak (*Limapontia depressa*) en de Kwelderslak (*Alderia modesta*) te zoeken. We vonden wel mooie veldjes draadalg (*Vaucheria*) waar deze beestjes van leven, maar deze zeenaaktslakjes konden we niet ontdekken. Ook Grays kustslak (*Assimineia grayana*), die vroeger van deze locatie vermeld was, konden we niet vinden. Langs de wadkant vonden we verse dubletten van soorten die algemeen bekend zijn van de Waddenzee, zoals Kokkel, Mossel, Nonnetje, Platte slijkgaper en Grote strandgaper. Ook vond Herman een leeg dou-

plet van een relatieve nieuwkomer in de Waddenzee: de Japanse Oester (*Crassostrea gigas*). Wadslakjes (*Peringia ulvae*) waren er uiteraard in overvloed. In de tweede slenk, dicht bij de uitmonding in de Waddenzee, hebben we de bodem uitgezeefd. Daarin vonden we levende schelpen van Nonnetje, Grote Strandgaper en Kokkels. Toen we de Kokkels beter bekeken bleek dat er naast gewone Kokkels (*Cerastoderma edule*) ook Brakwaterkokkels (*Cerastoderma glaucum*) tussen zaten. Het waren volwassen exemplaren van 2 jaar oud en één derdejaars schelp.

Na een lunchpauze met wederom uitzicht op het wad, fietsten we via het Johannes de Jongpad naar de Noordwestpunt van de Strandvlakte. Dit pad kruist een afgesneden uitloper van de eerste slenk die op die plaats nog brak water bevat. Dit leek ons een geschikte plek om te zoeken naar het Brakwaterhorentje (*Ventrosia ventrosa*). Wim Kuiper had er in 1997, op ongeveer dezelfde plek, enkele dode exemplaren van gevonden. Helaas bleven wij zonder resultaat. We vonden wel de bolle brakwatervorm van *Potamopyrgus antipodarum*. De noordwestpunt van de Strandvlakte was het laatste excursiedoel van het inventarisatie-weekend. Hier komt een bijzonder vegetatietype met Knopbies (genaamd Schoenetum) voor, waar vroeger de Rode Barnsteenslak (*Catinella arenaria*) leefde. Deze soort is in 1977 voor het laatst levend in ons land aangetroffen (De Bruyne et al, 2003). Onze poging deze soort terug te vinden had helaas geen succes. Wel vonden we er massaal lege huisjes en enkele levende exemplaren van de Slanke Barnsteenslak (*Oxyloma elegans s.l.*), samen met een aantal algemene soorten zoals Moeraspoelslak (*Stagnicola palustris*), Ammonshoorntje (*Nesovitrea hammonis*), Akkerslakjes (*Deroceras laeve* en *D. reticulatum*) en de Scheve jachthorenslak (*Vallonia excentrica*). In een duinvallei achter het strand ten zuiden van de vuurtoren, waar eveneens een Knopbies-vegetatie voorkomt, werd de soort de volgende dag door Rykel de Bruyne evenmin gevonden. Overigens is terugkeer van deze soort langs natuurlijke weg op Schiermonnikoog ook niet eenvoudig. Als deze slakjes bijvoorbeeld op drijvend materiaal het eiland levend weten te bereiken, dan zouden ze nog niet gemakkelijk op een voor hen geschikte plaats terecht komen als gevolg van de aaneengesloten Stuifdijk.

Tot besluit van dit weekend liepen we over het strand terug naar de fietsen. Voor de vloedlijn was geen tijd meer, maar tot onze verbazing troffen we in de zeereep nog een levend exemplaar van de Tuinslak (*Cepaea nemoralis*) aan.

Vermoeid en tevreden voeren we op het bovendeck van de Veerboot terug naar de vaste wal. Net voor we de haven van Lauwersoog bereikten dook een Zeehond op. Een mooi besluit van het weekend.

Lijst van aangetroffen soorten

Hieronder volgt een lijst van soorten land- en zoetwatermollusken die recent op Schiermonnikoog zijn aangetroffen. Naast de waarnemingen tijdens de excursie in het kader van het atlasproject zijn in deze lijst de volgende aanvullende gegevens verwerkt:

- * gegevens van eigen inventarisatie-activiteiten op 2 september 2001 en 17 en 18 augustus 2002. Vanwege de hoge temperaturen tijdens het weekend in augustus 2002 (ruim 30 graden) heb ik mij toen hoofdzakelijk beperkt tot de zoetwatermollusken. Een opmerkelijke vondst was die van *Pisidium personatum*. Dit is een soort die vooral bekend is van koude bronnen, bronbeken en kwelwater. Ik vond hem in 2 sloten in de polder en in een poeltje langs de binnenduintrand. Van de andere waddeneilanden is deze soort niet bekend.
- * eigen aantekeningen gemaakt tijdens een excursie met de Friese Schelpenwerkgroep op 3 maart 2002. Tijdens deze excursie werd hoofdzakelijk langs het Noordzeestrand gezocht, maar we maakten ook een wandeling over het wad nabij de pier van de jachthaven;
- * waarnemingen van Rykel de Bruyne, Tello Neckheim en Bram van der Bijl die na de excursie nog een dagje langer bleven (18 augustus 2003);
- * mondelinge opgave van Thijs de Boer in augustus 2002 van de landslakken die in zijn tuin leven;
- * waarnemingen van Wim Kuijper die op 20 en 21 september 2003 het eiland bezocht. Hij zocht onder meer naar een aantal bijzondere soorten die Visser van Schiermonnikoog vermeldde maar die wij niet terug hadden kunnen vinden. En met succes: Hij vond opvallend grote levende dieren van *Assiminea grayana* in een greppel op de Oosterkwelder tussen Kobbeduinen en Willemsduinen en op de binnenkelder tussen de Kobbeduinen en de Kooiduinen. Verder vond hij levende ex. van *Ventrosia ventrosa* in een plasje langs het Johannes de Jongpad bij de Kobbeduinen. Ook stelde hij een aantal andere waarnemingen beschikbaar.

Vondsten van aanspoelsel op het Noordzeestrand zijn niet in de tabel opgenomen. Overigens is het mij bekend dat er bij enkele malacologen nog redelijk recente gegevens over Schiermonnikoog aanwezig zijn, die nog niet aan het Atlasproject zijn doorgegeven. Deze konden uiteraard niet bij het samenstellen van de onderstaande lijst worden betrokken.

De in dit verslag beschreven inventarisatie-activiteiten leverden in totaal bijna 450 records op, verdeeld over meer dan 70 lokaties in 24 kilometerhokken (zie fig. 3). Gedetailleerde gegevens zijn opgenomen in het databestand van het Atlasproject Nederlandse Mollusken. Hiermee is de inventarisatie nog steeds niet compleet. Zo zijn er bijvoorbeeld weinig waarnemingen ten oosten van de derde slenk. Ook is op veel plaatsen slechts beperkte tijd gezocht, zodat er meer soorten kunnen

voorkomen dan hieronder vermeld

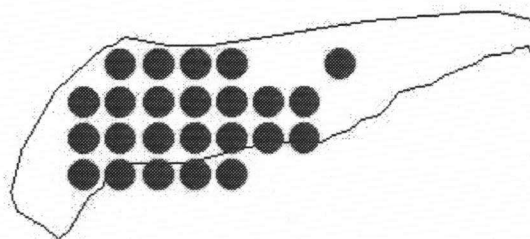


fig. 3. Bezochte kilometerhokken

Soortenlijst

In kolom 1 van tabel 1 is te zien welke soorten ooit op Schiermonnikoog zijn aangetroffen. In kolom 2 kunt u zien welke soorten er recent (2001 t/m 2003) zijn gevonden. Om een indicatie te geven van de huidige verspreiding/ algemeenheid van de soorten is in kolom 2 het aantal kilometer-hokken vermeld waarin de soort gevonden is (het theoretische maximum zou dus 27 zijn). Om een vergelijking te kunnen maken met de situatie 30 jaar geleden is in kolom 3 de soortenlijst uit het artikel van Visser opgenomen. Visser nam in zijn lijst alle soorten land- en zoetwatermollusken op die tot en met 1972 op het eiland gevonden waren. Dat wil overigens niet zeggen dat ze er ook allemaal in 1972 nog leefden. Van *Catinella arenaria* is dat bijvoorbeeld onzeker. De soortenlijst van Schuitema (1950) stemt sterk overeen met die van Visser en is niet apart opgenomen.

Onder het kopje Marien/ wad is vermeld wat we levend hebben aangetroffen op de waddijk en langs de wadkant. Van *Abra tenuis* werden verse dode dubbelletjes aangetroffen. De mariene soorten die aanspoelen op het Noordzeestrand zijn in deze tabel buiten beschouwing gelaten. Het aantal kilometerhokken is bij de mariene soorten weggelaten omdat onze gegevens daarvoor te incompleet zijn. Visser liet zijn artikel de mariene soorten - op de twee zeenaaktslakjes die langs de kwelderrand leven na - buiten beschouwing.

Tijdens de genoemde inventarisatie-activiteiten in 2001, 2002 en 2003 zijn 32 soorten landslakken en 28 soorten van brak en zoet water aangetroffen. Verder werden twaalf mariene soorten gevonden langs de wadrand en de waddijk. De meeste soorten zijn levend aangetroffen en alle kunnen beschouwd worden als autochtoon voorkomend op Schiermonnikoog. Van de gevonden soorten zijn er zeven voorgedragen voor plaatsing op de Rode Lijst (De Bruyne et al, 2003): de zoetwaterslakken *Gyraulus laevis* en *Assiminea grayana* in categorie "2b, bedreigd" en de landslakken *Ovatella myosotis*, *Vertigo antivertigo* en *V. pygmaea*, en de zoet- resp brakwater-soorten *Pisidium personatum* en *Ventrosia ventrosa* in categorie "2c, kwetsbaar". Omdat het een brakwater-soort is, is de Brakwaterkokkel (*Cerastoderma*

glaucum) niet bij het opstellen van de Rode Lijst betrokken. Het is zeker een bijzondere soort, die na de aanleg van de Afsluitdijk nog slechts op een beperkt aantal plaatsen in ons land voorkomt. De "Rode Lijst kandidaten" leven op Schiermonnikoog vooral rond de Oude Kooiplas, op de Binnenkwelder en op de Oosterkwelder. Dat maakt deze delen van het eiland in malacologisch opzicht extra waardevol. *Vertigo antivertigo* vonden we ook in een aantal andere vochtige duinvalleien op het eiland, langs de Westerplas, de IJsbaan, het Bospad en de Reddingweg; *Ovatella myosotis* ook op de Westerkwelder, maar in kleinere aantallen.

Verder vonden we op Schiermonnikoog verscheidene soorten die niet in hun voortbestaan bedreigd zijn maar wel zeldzaam. Dit zijn (afgaande op het basisrapport Rode Lijst) de landslakken *Arion circumscriptus*, *A. subfuscus*, *Euconulus fulvus*, *Helix aspersa*, *Oxychilus alliarius*, *O. draparnaudi*, *Pupilla muscorum*, *Succinea oblonga*, *Vallonia costata*, *V. excentrica* en *V. pulchella* en de zoetwatersoorten *Anisus leucostomus*, *Aplexa hypnorum*, *Pisidium milium* en *P. obtusale*.

Vergelijking met de lijst van Visser uit 1974 leert dat er nu veel meer verschillende soorten gevonden zijn dan destijds. Onder de nieuw gevonden soorten zijn er verscheidene die algemeen zijn in ons land, maar ook heel wat van de bovengenoemde zeldzame soorten. Voor de toename van het aantal soorten zijn verschillende verklaringen denkbaar: grondiger inventarisatie, toegenomen kans om het eiland te bereiken (denk aan sterk gegroeide transport van mensen en goederen) en veranderingen in de leefmilieus op Schiermonnikoog (bijvoorbeeld verzoeting van de polder, het ouder worden van de bossen of veranderingen in de duinvegetatie). *Pisidium personatum* ontbreekt op de lijst van Visser, maar is wel eerder op Schiermonnikoog gevonden: in 1958 door de heer Butot (Gittenberger et al, 1998). De melding in het Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst (De Bruyne et al, 2003) dat *P. personatum* niet bekend is van de Waddeneilanden behoeft dus bijstelling. Ook *Cerastoderma glaucum* staat niet op de lijst van Visser. Zeer waarschijnlijk werd deze soort wel al eerder gevonden door Mulder (1958). Hij deed in 1954 een uitgebreid onderzoek naar de waterdieren en planten die leven in het slenkenstelsel van de Oosterkwelder op Schiermonnikoog. Hij meldt de vondst van "*Cardium edule forma palludosa*, die brozer en langereker" is dan de *Cardium edule* van de Waddenzee en die verder landinwaarts in de slenk gaat overheersen.

Anderzijds vermeldde Visser ook een aantal soorten die wij nu niet gevonden hebben: de landslakken *Catinella arenaria* en *Limax maximus*, de zeenaaktslakken *Aldeia modesta* en *Limapontia depressa* en de zoetwaterslak *Physa fontinalis*. Van deze soorten is *Catinella arenaria* zo goed als zeker van het eiland verdwenen. In het Basisrapport voor de rode lijst wordt van deze soort

zelfs vermeld dat hij helemaal niet meer in Nederlands voorkomt (De Bruyne et al, 2003). Uit het artikel van Visser rijst het vermoeden dat *Catinella arenaria* ook in 1972 al niet meer levend op Schiermonnikoog voorkwam. In 1950 was dat zeker nog wel het geval: Schuitema vond dit slakje "in vrij grote getalen" in de laagste plekken van de duinvalleien, gekenmerkt door Knopbiesgezelschappen. Verder vond hij er "veel" op de buitendijkse kwelder op plekken die maar zelden door de vloed werden bereikt, met knopbiesgezelschappen "die nu gekenmerkt werden door het voorkomen van Strandduizendguldenkruid en enkele zoutplanten." De overige soorten zouden wellicht in de toekomst gevonden kunnen worden. Mocht iemand deze soorten op Schiermonnikoog zien of recent gezien hebben, of in zijn/haar collectie hebben, dan zou ik dat graag van u horen.

Dank

Mijn dank gaat uit naar de Rijks Universiteit Groningen voor het beschikbaar stellen van Biologisch Station "de Herdershut", naar Natuurmonumenten voor de verleende vergunning, naar de heer Talsma voor het openstellen van de Eendenkooi en naar Thijs de Boer voor de ontvangst in zijn museum. Verder wil ik alle deelnemers aan het weekend bedanken voor hun actieve bijdrage aan de inventarisatie en Wim Kuiper voor zijn speurtocht naar en gegevens over de door ons niet teruggevonden soorten. Tello Neckheim gaf nuttig commentaar op een eerdere versie van het verslag en de foto's bij dit artikel zijn van Bert Jansen en Herman Roode.

Literatuur

- Benthem Jutting, W.S.S. van, 1956. Land- en zoetwatermollusken van Texel, Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog. In: Basteria, Vol 20, nr 2 en 3, pp 41-61.
- Bruyne, R.H. de, H. Wallbrink en A.W. Gmelig Meyling, 2003. Bedreigde en verdwenen land- en zoetwatermollusken in Nederland (Mollusca). Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. Uitgave EIS-Nederland en Stichting Anemoon.
- Gittenberger, E., A.W. Janssen, W.J. Kuijper, J.G.J. Kuiper, T. Meijer, G. van der Velde, J.N. de Vries en G.A. Peeters, 1998. De Nederlandse Zoetwatermollusken; recente en fossiele weekdieren uit zoet en brak water. uitgave Naturalis, KNNV Uitgeverij en EIS Nederland.
- Mulder, A.F., 1958. Verkenningstochten in een randgebied. In: het Zeepaard, jaargang 18, nr 4-5, p. 51-75.
- Schuitema, K., 1950. Excursie naar Schiermonnikoog. In: CB nr 37, p. 305-306.
- Vader, W.J.M., 1959?. Niet-mariene mollusken van de Waddeneilanden (Enkele aanvullingen). In: Natuurwetenschappelijk Archief Naturalis
- Visser, G.J.M., 1974. Land- en watermollusken van de waddeneilanden tot en met 1972. In: Correspondentieblad NMV, nr 157, p. 241-250.

Tabel 1: De mollusken van Schiermonnikoog.

Soort	2001 t/m 2003	Visser, t/m 1972	Soort	2001 t/m 2003	Visser, t/m 1972
Land:			<i>Hippeutis complanatus</i>	1	
<i>Aegopinella nitidula</i>	3		<i>Lymnaea stagnalis</i>	1	x
<i>Arion circumscriptus</i>	2		<i>Physa fontinalis</i>		x
<i>Arion intermedius</i>	3	x	<i>Physella acuta</i>	1	
<i>Arion rufus</i>	7	x	<i>Pisidium casertanum</i>	1	
<i>Arion subfuscus</i>	2		<i>Pisidium milium</i>	1	x
<i>Carychium minimum</i>	5	x	<i>Pisidium nitidum</i>	1	x
<i>Catinella arenaria</i>		x	<i>Pisidium obtusale</i>	3	
<i>Cepaea nemoralis</i>	10	x	<i>Pisidium personatum</i>	2	
<i>Cochlicopa repentina</i>	3		<i>Planorbis corneus</i>	7	
<i>Cochlicopa lubrica</i>	8	x	<i>Planorbis planorbis</i>	5	x
<i>Cochlicopa lubricella</i>	1		<i>Potamopyrgus antipodarum</i>	6	x
<i>Deroceras laeve</i>	6	x	<i>Radix auricularia</i>	1	
<i>Deroceras reticulatum</i>	8	x	<i>Radix ovata</i> s.l.	13	x
<i>Discus rotundatus</i>	1		<i>Segmentina nitida</i>	2	
<i>Econulus fulvus</i>	1	x	<i>Sphaerium corneum</i>	2	
<i>Helix aspersa</i>	2		<i>Stagnicola palustris</i> s.l.	10	x
<i>Limax maximus</i>		x	<i>Valvata piscinalis</i>	4	
<i>Nesovitrea hammonis</i>	7	x	<i>Ventrosia ventrosa</i>	1	x*
<i>Ovatella myosotis</i>	7	x			
<i>Oxychilus alliarius</i>	2		Marien /Wad:		
<i>Oxychilus cellarius</i>	4		<i>Abra tenuis</i>	x	
<i>Oxychilus draparnaudi</i>	4		<i>Alderia modesta</i>		x
<i>Oxyloma elegans/ sarsii</i>	7	x	<i>Cerastoderma edule</i>	x	
<i>Punctum pygmaeum</i>	1	x	<i>Crassostrea gigas</i>	x	
<i>Pupilla muscorum</i>	4	x	<i>Lepidochitona cinerea</i>	x	
<i>Succinea oblonga</i>	2	x	<i>Limapontia depressa</i>		x
<i>Succinea putris</i>	2		<i>Littorina littorea</i>	x	
<i>Trichia hispida</i>	9	x	<i>Littorina saxatilis</i>	x	
<i>Vallonia costata</i>	1		<i>Macoma balthica</i>	x	
<i>Vallonia excentrica</i>	5	x	<i>Mya arenaria</i>	x	
<i>Vallonia pulchella</i>	4	x	<i>Mytilus edulis</i>	x	
<i>Vertigo antivertigo</i>	4	x	<i>Peringia ulvae</i>	x	x
<i>Vertigo pygmaea</i>	1	x	<i>Retusa obtusa</i>	x	
<i>Vitrina pellucida</i>	3	x	<i>Scrobicularia plana</i>	x	
<i>Zonitoides nitidus</i>	17	x			
Zoet en brak water:			Totaal aantal soorten:		
<i>Anisus leucostomus</i>	3		landslakken	32	23
<i>Anisus vortex</i>	6	x	zoet en brak water	28	15
<i>Aplexa hypnorum</i>	4		marien/ wad	12	3
<i>Assiminea grayana</i>	2	x	Totaal	82	41
<i>Bathyomphalus contortus</i>	4	x			
<i>Bithynia tentaculata</i>	3	x			
<i>Cerastoderma glaucum</i>	1				
<i>Galba truncatula</i>	10	x			
<i>Gyraulus albus</i>	2				
<i>Gyraulus crista</i>	4	x			
<i>Gyraulus laevis</i>	1				

* Schuitema en Visser maakten melding van *Hydrobia stagnorum*. Gezien vanuit de huidige naamgeving kan het gaan om *Heleobia stagnorum* of *Ventrosia ventrosa*. Het zou interessant zijn te weten of zich ergens materiaal van deze soort in iemands collectie bevindt.

Adres van de auteur:
zie binnenkant omslag